

بررسی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی (موردشناسی: نواحی روستایی شهرستان اردبیل)

وکیل حیدری ساریان* (دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران)

چکیده

هدف این مقاله، مطالعه و تحلیل عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی شهرستان اردبیل است. پژوهش پیش‌رو با توجه به هدف، از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی و پیمایشی است. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش، شامل کل جوانان روستایی شهرستان اردبیل است ($N=49297$) که از این میان تعداد ۳۸۲ نفر با استفاده نمونه‌گیری تصادفی ساده و براساس فرمول کوکران به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. در این تحقیق، روش گردآوری داده‌ها برای پاسخ‌گویی به سؤالات تحقیق، به دو صورت اسنادی (داده‌های ثانویه) و پیمایشی (داده‌های اولیه) و ابزار مورد استفاده در روش پیمایشی پرسش‌نامه و مصاحبه بوده است. روایی صوری پرسش‌نامه توسط پانل متخصصان مورد تأیید قرار گرفت. مطالعه راهنما در منطقه مشابه جامعه آماری با تعداد ۳۰ پرسش‌نامه صورت گرفت و با داده‌های کسب‌شده و استفاده از فرمول ویژه آلفای کرونباخ در نرم‌افزار SPSS، پایایی بخش‌های مختلف پرسش‌نامه تحقیق ۰/۸۱ الی ۰/۸۹ به‌دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل تحلیل عاملی استفاده شد. نتایج تکنیک تحلیل عاملی نشان داد، مهم‌ترین عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی در منطقه مورد مطالعه، شامل چهار مؤلفه «تقویت روحیه شهروندی و بهبود کیفیت زندگی» (۲۷/۱۸)، «ترویج سبک هویتی هنجاری و توجه به مطالبات جوانان» (۲۵/۶۴)، «تکمیل ساختاری رشد شخصیت و توانمندسازی روان‌شناختی» (۲۴/۲۷)، «تقویت هنجارهای اخلاقی و اقدام مداخله‌ای دولت» (۲۲/۹۱) است که مقدار واریانس و واریانس جمعی تبیین‌شده توسط این چهار عامل ۵۵/۴۶ است. در نهایت با توجه به تحلیل نتایج، پیشنهادها کاربردی ارائه شده است.

تاریخ دریافت: ۱۸ اسفند ۱۳۹۶

تاریخ پذیرش: ۲۳ آذر ۱۳۹۷

کلید واژه‌ها:

مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مسئولیت‌پذیری فردی، جوانان روستایی، توسعه روستایی، شهرستان اردبیل.

* نویسنده مسئول: وکیل حیدری ساریان

پست الکترونیک: Vheidari56@Gmail.com

مقدمه

بررسی متون علوم اجتماعی گویای این واقعیت است که کمال آدمی به کمال مسئولیت‌پذیری اوست. هر چه کسی در مسئولیت‌پذیری سستی ورزد، تباهی در کارش بیش‌تر خواهد بود و هر چه مسئولیت‌پذیری بیش‌تری داشته باشد، به کمال بیش‌تری از نظر اخلاق فردی و اخلاق اداری دست می‌یابد. همسو با این، منزیس (۲۰۰۳) بر این باور است که افراد هر چقدر در جامعه احساس مسئولیت کنند، به مسائل و پیامدهای اعمال خود بیش‌تر توجه کرده و در حل آن مسأله و رفع آن مشکل، بیش‌تر سعی و تقلا از خود به خرج می‌دهند. به‌زعم سریع‌القلم (۱۳۹۲)، سرمایه کشورهای پیش‌رفته، انسان‌های قاعده‌مند، مسئولیت‌پذیر، پرکار و نوآور است. به باور لیونز (۲۰۰۸)، بسیاری از مسائل اجتماعی، از قبیل بزهکاری، جرایم و مشکلات رفتاری در جامعه با سطح نازل مسئولیت‌های فردی و اجتماعی رابطه دارد. تاکنون تعاریف متعددی از مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌عمل آمده‌است که در یک تعریف، مسئولیت‌پذیری اجتماعی نوعی احساس التزام به عمل یا واکنش فردی در موقعیت‌های گوناگون به‌دلیل تقید به دیگران است. نوعی احساس تعهد و پایبندی به دیگران، تبعیت از قواعد و معیارهای اجتماعی و درک قواعد گروهی که در ذهن فرد شکل گرفته‌است و بر رفتارهای او اثر می‌گذارد (سبحان‌نژاد، ۱۳۷۹: ۱۸) و نیز، مسئولیت‌پذیری فرایندی است که فرد باید از اولین سال‌های کودکی بیاموزد تا با وظایف پرشماری که در زندگی با آن‌ها روبه‌رو می‌شود، مسئولانه برخورد کند. مسئولیت حاصل سه ویژگی تشخیص، تصمیم و خلاقیت است؛ بنابراین اشخاص مسئولیت‌پذیر باوجدان، مطمئن، جدی و احتمالاً مقرراتی هستند. مسئولیت‌پذیری اجتماعی دارای ابعاد شناختی، عاطفی و عملکردی است که در بُعد شناختی مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر رشد آگاهی و معرفت

نسبت به مسئولیت‌های اجتماعی در راستای آگاه‌کردن افراد از ماهیت جامعه و ضرورت تلاش آنان برای انجام‌دادن وظایف و رسالت‌های اجتماعی خویش تأکید می‌شود؛ به این دلیل که بی‌توجهی به رشد آگاهی و عدم‌خلق معرفت لازم نسبت به انواع مسئولیت‌های اجتماعی، مترادف با فقدان شکل‌گیری اولین مبنای ایفای مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. در بُعد عاطفی تلاش می‌شود تا فرد نسبت به پذیرش انواع مسئولیت‌های اجتماعی و ایفای فعالانه آن‌ها در صحنه جامعه برانگیخته شود (Arora and Puranik, 2006:95) و سرانجام اینکه، در بُعد عملکردی مسئولیت‌پذیری اجتماعی کوشش می‌شود تا بُعد عملکردی یا رفتاری، عکس‌العمل‌ها، واکنش‌ها و پاسخ‌ها به محیط و پدیده‌های آن مورد توجه قرار گیرد (Chappel and Moon, 2008: 417).

واکوی اسناد و مدارک گویای این واقعیت است که «رفتار مسئولانه» از شاخص‌های انسان سالم در هر جامعه، از جمله جامعه ایران با نسبت جمعیتی جوان تلقی می‌شود و تقویت و رشد آن جز با شناسایی عوامل مؤثر بر رفتار مسئولانه امکان‌پذیر نخواهد بود. افزون بر این، دوران نوجوانی و جوانی زمان ارزشمندی برای یادگیری مسئولیت‌پذیری اجتماعی است؛ زیرا در این دوره است که فرد به‌دنبال آن است که استقلال بیش‌تری را تجربه کرده و کمتر به دیگران وابستگی داشته باشد و باید تصمیماتی درخصوص برخی از ارزش‌ها و روش‌های رفتاری خود اتخاذ کند. یکی از عوامل تأثیرگذار که می‌تواند به انتخاب‌های نوجوانان و جوانان روستایی پختگی بیش‌تری ببخشد، میزان مسئولیت‌پذیری اجتماعی آن‌هاست. تنها با آگاهی از دلایل انتخاب‌شده و اراده برای پذیرش مسئولیت این انتخاب است که جوانان روستایی می‌توانند به‌دنبال تغییر شرایط، دیدگاه‌ها و نتایج حاصل از آن‌ها باشند و گرنه کوشش برای تغییر بی‌معنا بوده، احساس

خوش نشان نمی‌دهند، به دانش‌اندوزی و افزایش مهارت و اهتمام به تغییر نگرش و دیدگاه خودشان نسبت به خود، طبیعت، هستی، انسان‌های دیگر و خدا تا حدودی تمایل اندکی نشان می‌دهند، میزان رضایتمندی اندکی از کسب‌وکار خود و در کل زندگی در مناطق روستایی دارند، کم‌تر به یکدیگر احترام می‌گذارند، وظایف و سهم کاری خود را به‌سختی و باکراه انجام می‌دهند، بیش‌تر دنبال تضعیف یکدیگر هستند، به سهولت تغییر روش و مرام می‌دهند، کمتر نقد را تحمل می‌کنند، خودانتقادی برای آن‌ها محلی از اعراب ندارد، وظیفه محوله را به‌درستی انجام نمی‌دهند، اغلب ترجیح می‌دهند به مهاجرت تن داده و به تحقق رؤیاهای خود در مناطق شهری جامه عمل بپوشانند و در کل، کمتر مسئولیت‌پذیر هستند؛ بنابراین هدف مقاله بررسی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی شهرستان اردبیل است و سؤالی که در این ارتباط طرح می‌شود این است که وضعیت مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان در مناطق روستایی شهرستان اردبیل چگونه است؟ و عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی شهرستان اردبیل چه عواملی است؟ به همین دلیل، ابتدا مبانی نظری مسئولیت‌پذیری اجتماعی مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفته‌است و سپس با ارائه مدل مفهومی، عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی بررسی شده‌است و از آنجا که در مناطق روستایی شهرستان اردبیل، تاکنون مطالعه خاصی در خصوص عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی صورت نگرفته‌است؛ در مقاله حاضر سعی بر آن است که عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی شهرستان اردبیل مورد بررسی قرار گیرد.

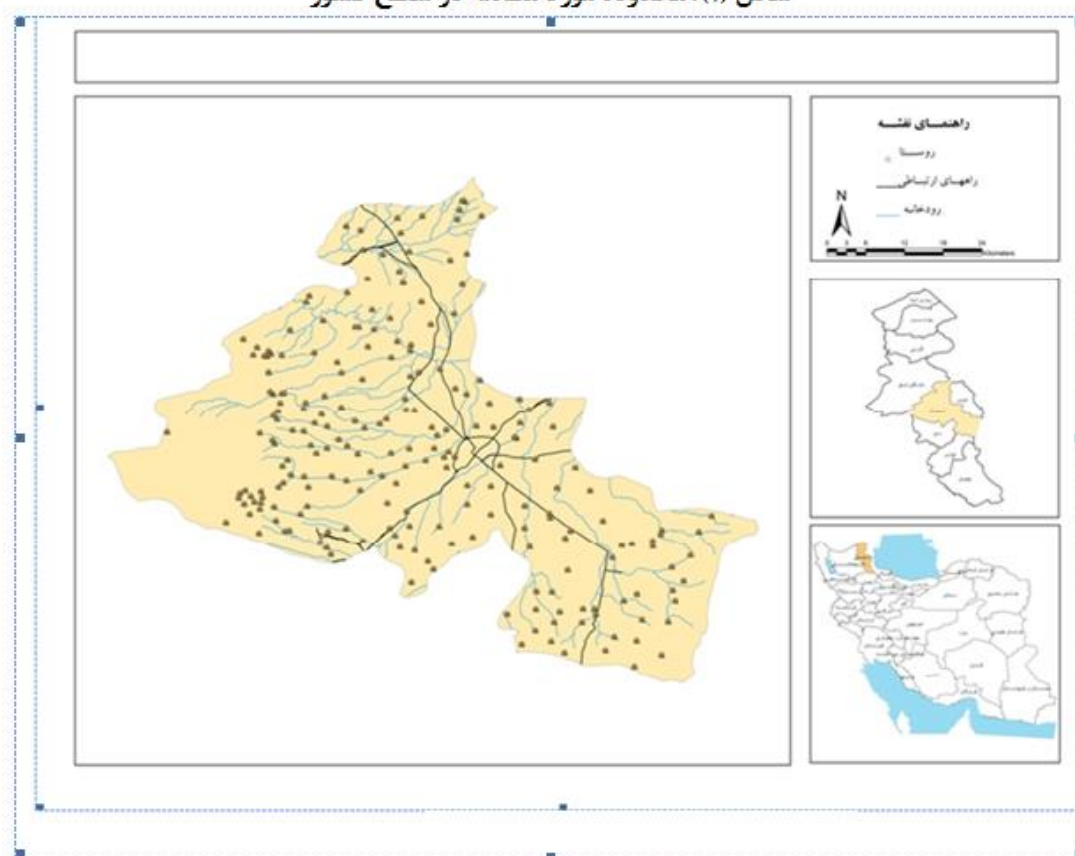
بی‌قدرتی و انفعال جوانان روستایی را از انجام اصلاح زندگی خود باز خواهد داشت؛ به این معنی که بیش‌تر توسعه‌یافتگی مناطق روستایی به توانایی‌ها، برنامه‌ریزی‌ها، انسجام، مسئولیت‌پذیری و عقلانیت خود روستاییان مربوط می‌شود و توسعه مناطق روستایی میسر نمی‌شود؛ مگر اینکه به ذهن علمی، به شخصیت کاری و انسان‌های مسئولیت‌پذیر و قاعده‌پذیر در مناطق روستایی بهای بیش‌تری داده شود و تنها پول و سرمایه، امکانات و پتانسیل‌ها نیست که توسعه مناطق روستایی را محقق می‌سازد؛ همچنین ذهن‌های غیرمتمرکز، پراکنده و قاعده‌ناپذیر و غیرپاسخ‌گو، چه در سطح فردی و چه در سطح جمعی در مساعدت به توسعه ناکام خواهد ماند. با این مقدمه، مشاهدات اولیه نگارنده در مناطق روستایی شهرستان اردبیل، حاکی از این واقعیت است که مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی شهرستان اردبیل با سطح مطلوب فاصله زیادی دارد و به‌عبارتی، میزان مسئولیت‌پذیری جوانان روستایی در سطح پایین‌تری قرار دارد. همین حد پایین مسئولیت‌پذیری در جوامع روستایی به مشکلات متعددی دامن زده است که از جمله آن‌ها می‌توان به کاهش اعتماد اجتماعی، بی‌تفاوتی سیاسی، بی‌تفاوتی زیست‌محیطی، بی‌تفاوتی اجتماعی، ستیزه و جدال و... اشاره کرد. افزون‌بر این، در سطح خرد باید گفت که جوانان روستایی منطقه مورد مطالعه نسبت به حفظ محیط زیست اعم از حفاظت آب و خاک، تنوع زیستی، استفاده از وارسته‌های پربازده مبتنی بر پایداری و مشارکت در حفظ آبخیزها و پروژه‌های آبخیزداری و... بی‌تفاوت هستند. در عرصه اجتماعی تمایل اندکی دارند تا در انتخابات ریاست جمهوری، نمایندگان مجلس، انتخابات دوره‌ای نمایندگان مجلس، شوراهای اسلامی مشارکت داشته باشند، پیوندهای اجتماعی را پاس نمی‌دارند، به عضویت در نهادهای مدنی و تشکل‌های محلی اعم از تعاونی‌های تولیدی و... روی

محدوده مورد مطالعه

اردبیل یکی از شهرستان‌های استان اردبیل است که مرکز آن شهر اردبیل است. این شهرستان به‌عنوان یکی از مناطق سردسیر ایران، بین ۵ تا ۸ ماه از سال سرد است. اردبیل از شمال به شهرستان نمین از جنوب به گیوی از غرب به مشگین‌شهر و از شرق به استان گیلان محدود است. جمعیت این شهرستان براساس سرشماری سال ۱۳۹۰ ایران، برابر با ۲۷۴۲۰۵

نفر است که از این بین، ۱۵۰۹۴۱ نفر در مناطق شهری و ۱۲۳۲۶۴ نفر در نقاط روستایی ساکن هستند. این شهرستان دارای ۳ شهر به‌نام اردبیل، هیر و سرعین است. همچنین، شهرستان اردبیل دارای دو بخش، ۱۱ دهستان، ۳۲۹ آبادی ارای سکنه است. شکل (۱)، محدوده منطقه مورد مطالعه را در سطح کشور نشان می‌دهد.

شکل (۱): محدوده مورد مطالعه در سطح کشور

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶)

روش تحقیق

پژوهش پیش‌رو از لحاظ هدف، از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی و پیمایشی است. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش، شامل کل

جوانان روستایی شهرستان اردبیل است ($N=49297$) که از این میان، تعداد ۳۸۲ نفر با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی ساده و براساس فرمول کوکران به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. به‌منظور برآورد

جلگه‌ای-کوهستانی)، و قرارگیری روستا در کنار جاده اصلی، یا دور از جاده اصلی، تعداد روستاهای نمونه تحقیق براساس نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای تعیین شدند (جدول ۱).

میزان نمونه، ابتدا تعداد روستای نمونه تحقیق به تعداد ۲۲ روستا انتخاب شد که در این تحقیق، انتخاب روستاهای نمونه تحقیق، با در نظر گرفتن تعداد کل روستاها، تعداد جمعیت، دوری و نزدیکی نسبت به شهر، شاخص وضعیت ارتفاع (کوهستانی، جلگه‌ای،

جدول ۱: تعداد روستاهای نمونه تحقیق براساس نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای

بخش	دهستان	روستا	تعداد نمونه	بخش	دهستان	روستا	تعداد نمونه
هیر	فولادلوی شمالی	ارالوی بزرگ	۲۹	مرکزی	سردابه	دیجوجین	۲۱
هیر	فولادلوی شمالی	ایوریق	۲۴	مرکزی	دهستان شرقی	رضی آباد	۱۲
هیر	فولادلوی جنوبی	اینلو	۱۲	مرکزی	کلخوران	سامیان	۱۷
مرکزی	کلخوران	انزاب علیا	۲۴	هیر	دهستان هیر	کوهساره	۱۰
مرکزی	دهستان شرقی	آقا باقر	۱۹	هیر	فولادلوی شمالی	گورادل	۱۳
مرکزی	دهستان شرقی	پیراقوم	۲۰	هیر	فولادلوی شمالی	نوشهر	۲۳
مرکزی	دهستان شرقی	تبراقلو	۱۶	مرکزی	کلخوران	گیلانده	۹
هیر	دهستان هیر	بیله درق	۱۴	مرکزی	سردابه	کلخوران	۱۱
هیر	فولادلوی جنوبی	جیاوان	۱۱	مرکزی	بالغلو	ملایوسف	۳۶
مرکزی	دهستان غربی	جبه‌دار	۱۷	هیر	دهستان هیر	یایچی	۱۰
مرکزی	سردابه	چناق‌رود	۲۵	هیر	دهستان هیر	کلخوران	۹

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶)

طیف پنج قسمتی لیکرت استفاده شد. در مرحله امتیازدهی، از آنجا که دسته‌ای از سؤالات در جهت منفی مطرح شده‌اند، با استفاده از نرم‌افزار SPSS، کدگذاری مجدد برای این دسته از سؤالات انجام شد؛ بنابراین امتیاز پاسخ‌ها در سؤالات با جهت مثبت به صورت: ۵= کاملاً موافقم، ۴= موافقم، ۳= نظری ندارم، ۲= مخالفم و ۱= کاملاً مخالفم و در مورد سؤالات منفی، عکس این حالت است. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش حاضر در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی و با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد. در

داده‌های خام برای اندازه‌گیری شاخص‌ها، از ابزار پرسش‌نامه گردآوری شد. روایی صوری پرسش‌نامه توسط پانل متخصصان مورد تأیید قرار گرفت. مطالعه راهنما در منطقه مشابه جامعه آماری با تعداد ۳۰ پرسش‌نامه صورت گرفت و با داده‌های کسب‌شده و استفاده از فرمول ویژه آلفای کرونباخ در نرم‌افزار SPSS، پایایی بخش‌های مختلف پرسش‌نامه تحقیق ۰/۸۱ الی ۰/۸۹ به دست آمد. همچنین از طریق ابزار پرسش‌نامه، عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری به کمک ۵۲ سؤال مورد سنجش قرار گرفت و برای امتیازدهی آن از

قدمی و کوثر (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر دولت الکترونیک بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی»، حاکی از این واقعیت است که دولت الکترونیک در افزایش مسئولیت اجتماعی در شهرداری تهران تأثیر معناداری داشته‌است و همچنین با بهداشت و ایمنی کارکنان، مسأله عدم تبعیض و رعایت استانداردهای ساعات کاری نیز رابطه معناداری دارد. نتایج مطالعات یزدان‌پناه و حکمت (۱۳۹۳)، در تحقیقی با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان» نشان داد که احساس عزت‌نفس، شیوه فرزندپروری منسجم، صمیمی و پاسخ‌گو، مشارکت اجتماعی رسمی و غیررسمی، اعتماد اجتماعی بین شخصی، اعتماد تعمیم‌یافته و نهادی و جنسیت و پایگاه اقتصادی-اجتماعی، از متغیرهای تأثیرگذار بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی هستند. نتایج تحقیق سروش (۱۳۹۱)، با عنوان «احساس مسئولیت فردی و اجتماعی، دیگرخواهی و اعتماد اجتماعی» نشان داد که مسئولیت‌پذیری فردی با اعتماد اجتماعی، اعتماد به گروه‌ها و دیگرخواهی رابطه مثبت و معناداری دارد؛ اما مسئولیت‌پذیری اجتماعی با اعتماد رابطه منفی معنادار داشته‌است و با دیگرخواهی رابطه معناداری ندارد. متغیر اعتماد اجتماعی با دیگرخواهی رابطه معنادار دارد. نتایج پژوهش جوکار و همکاران (۱۳۹۳)، با عنوان «پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری اجتماعی براساس سبک‌های هویت در دانشجویان دانشگاه شیراز» نشان داد، سبک‌های مختلف هویتی به شکل معنادار مسئولیت‌پذیری اجتماعی را پیش‌بینی می‌کنند و شکل‌گیری مناسب هویت، باعث می‌شود افرادی فعال در عرصه مسئولیت‌پذیری اجتماعی در خدمت جامعه قرار گیرند. نتایج مطالعات زندی و همکاران (۱۳۹۵)، با عنوان «رابطه رهبری اخلاقی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی» نشان داد که بین رهبری اخلاقی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

بخش آمار توصیفی با استفاده از آماره‌هایی نظیر فراوانی، میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات به توصیف داده‌های پژوهش پرداخته شد و در بخش استنباطی، مهم‌ترین روش آماری به کار رفته در این پژوهش تحلیل عاملی است. تحلیل عاملی تحلیل آماری از روش‌های چند متغیره است که در آن متغیرهای مستقل و وابسته مطرح نیست؛ زیرا این روش، از شیوه‌های هم‌وابسته است که در آن‌ها همه متغیرها نسبت به هم وابسته شمرده می‌شود و تلاش می‌شود متغیرهای بسیاری در چند عامل خلاصه شود. به سخن دیگر، تحلیل عاملی شمار فراوانی از متغیرها را برحسب شمار کمی از ابعاد یا سازه‌ها بیان می‌کند که این سازه‌ها عامل یا فاکتور نامیده می‌شود. این روش برای شناسایی سازه‌ها یا عناصر سازنده یک پدیده به کار می‌رود؛ بنابراین، هدف اصلی شیوه تحلیل عاملی، کوتاه‌سازی و سودمندساختن داده‌های به دست آمده از متغیرهای فراوان و تبدیل آن‌ها به دسته کوچک‌تر از سازه‌های ترکیبی تازه (عامل‌ها) با کم‌ترین میزان از دست رفتن داده‌هاست.

پیشینه پژوهش

تاکنون مطالعات داخلی و خارجی متعددی در خصوص عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی صورت گرفته‌است که در ذیل به پاره‌ای از آن‌ها اشاره می‌شود.

نتایج مطالعات صلواتی و همکاران (۱۳۹۳)، با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در تعاونی‌های روستایی شهرستان سنندج و کامیاران» نشان داد که تأثیر مشارکت در مسئولیت‌پذیری اجتماعی مثبت و مستقیم است. همچنین آموزش و مأموریت سازمان نیز دارای تأثیر مستقیم در مسئولیت‌پذیری اجتماعی هستند. نتایج یافته‌های

و سرمایه اجتماعی خود، همه بار را به دوش مسئولان رسمی کشور نخواهند انداخت و با همکاری با یکدیگر برای حل مشکلات خواهند کوشید. به زعم برت و بوق (۲۰۰۵)، تجارب درون روابط و نقش‌های اجتماعی این توانایی را دارد که بر تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی تأثیر بگذارد؛ به عنوان نمونه، تحقیقات نشان می‌دهد افراد متأهل روستایی نسبت به افراد مجرد روستایی، از میزان وظیفه‌شناسی بالاتری برخوردار هستند. اسکارتی و همکاران (۲۰۱۳)، در مطالعات خود دریافتند که هر اندازه جوانان روستایی در قبال وظایف محوله به خود، بیش‌تر احساس مسئولیت بکنند، به راحتی از پس انجام آن وظایف برمی‌آیند.

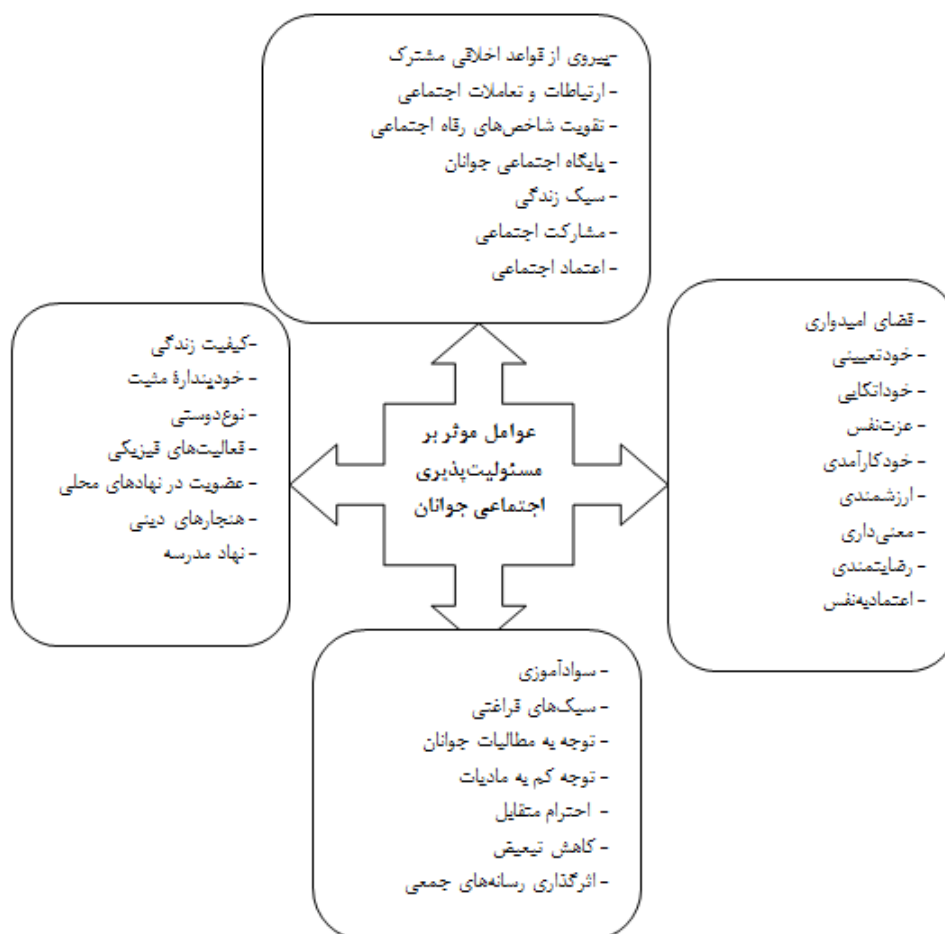
با توجه به مطالعات فوق می‌توان با تقویت مشارکت، اعتماد به نفس، مهارت‌های اجتماعی، احترام متقابل، خوداتکایی، عزت نفس، نوع دوستی، سوادآموزی، کارآمدی، کیفیت زندگی، همدلی، هنجارهای دینی و... جوانان روستایی به ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی آنان مساعدت کرد و پرهویداست که از تعمق در متغیرهای فوق چنین استنباط می‌شود که تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی مستلزم کار فرهنگی صحیح و اصولی است؛ چون به قول بعضی از اندیشمندان، تا تغییر و تحولات انفسی، درونی و ذهنی در افراد رخ ندهد، انتظار تغییر و تحولات آفاقی، بیرونی و عینی را نباید داشت؛ به این دلیل باید توسعه فرهنگی نسبت به سایر ابعاد توسعه اولویت داشته باشد و نسبت به برنامه‌ریزی صحیح سیاست‌های فرهنگی، اهتمام بیش‌تری از جانب متولیان امر و مسئولان مبذول شود. در خاتمه، خلاصه نتایج تحقیقات انجام‌شده در جدول (۲) و نیز مدل مفهومی تحقیق در شکل (۲)، به نمایش درآمده است.

زیمرمن و کیتسانتاس (۲۰۰۶)، در مطالعات خود دریافتند که هر اندازه دانش‌آموزان در قابل انجام تکالیف محوله خود احساس مسئولیت کنند، به همان میزان در انجام تکالیف محوله موفقیت بیش‌تری نصیب آن‌ها شده است و کارآمدی بیش‌تری را نیز در انجام آن از خود نشان می‌دهند. لی و همکاران (۲۰۱۰) در یافته‌های میدانی خود به این نتیجه رسیدند که انجام فعالیت‌های فیزیکی از جمله ورزش، به بهبود احساس مسئولیت‌پذیری اجتماعی منجر می‌شود؛ به این سبب که مسئولیت‌پذیری براساس فعالیت‌های فیزیکی و بدنی احساس خودکارآمدی را افزایش داده و در مقام عمل، نرخ فعالیت‌های مسئولانه را ارتقا می‌بخشد. به باور کریگر-بودن (۲۰۱۳)، بین اعتماد و دیگرخواهی و بهبود احساس مسئولیت‌پذیری اجتماعی، رابطه وجود دارد؛ به این دلیل که اعتماد، یک دلیل اصلی انسجام اجتماعی است. اعتماد، بخشی از وجدان و عدالت اجتماعی است و کسانی که اعتماد بیش‌تری دارند، احساس مسئولیت کرده و کارهای خیرخواهانه بیش‌تری انجام می‌دهند. با وجود سطحی از اعتماد اجتماعی است که افراد به فکر رفتارهای دیگرخواهانه و نوع‌دوستانه می‌افتند و شکوفایی فردی متضمن مسئولیت اخلاقی و اجتماعی خواهد شد و حتی به باور باسو (۲۰۱۲)، در توسعه اقتصادی و رفاه جایی وجود دارد که احساس درونی همراه با ارزش‌هایی مانند: دیگرخواهی، قابل اعتماد بودن، وظیفه‌شناسی و بازی عادلانه رشد کرده است. به زعم میلر و بایز (۲۰۰۹)، بین سرمایه اجتماعی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی رابطه وجود دارد و کمک به رواج رفتارهای دیگرخواهانه می‌تواند به افزایش سطح سرمایه اجتماعی نیز کمک کند و از این طریق برکات مضاعفی برای جوانان روستایی فراهم کند؛ زیرا افراد جامعه و به‌ویژه جوان روستایی با احساس مسئولیت‌پذیری اجتماعی، اعتماد

جدول ۲: معرفی نتایج تحقیقات انجام شده درباره عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی

ردیف	نتیجه تحقیق	مآخذ
۱	اثرات مستقیم مشارکت، آموزش و مأموریت سازمان در مسئولیت‌پذیری اجتماعی	صلواتی و همکاران (۱۳۹۳)
۲	تأثیر معنادار دولت الکترونیک در افزایش مسئولیت اجتماعی در شهرداری تهران	قدمی و کوثر (۱۳۹۲)
۳	متغیرهای تأثیرگذار بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی عبارت‌اند از: احساس عزت‌نفس، شیوه فرزندپروری منسجم، صمیمی و پاسخگو، مشارکت اجتماعی رسمی و غیررسمی و...	یزدان پناه و حکمت (۱۳۹۳)
۴	وجود رابطه معنی‌دار مسئولیت‌پذیری فردی با اعتماد اجتماعی، اعتماد به گروه‌ها و دیگرخواهی.	سروش (۱۳۹۱)
۵	پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌واسطه سبک‌های مختلف هویتی	جوکار و همکاران (۱۳۹۳)
۶	احساس کارآمدی به‌واسطه انجام تکالیف محوله توسط دانش‌آموزان	زیمرن و کیتسانتاس (۲۰۰۶)
۷	بهبود احساس مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌دلیل انجام فعالیت‌های فیزیکی، از جمله ورزش	لی و همکاران (۲۰۱۰)
۸	وجود رابطه بین اعتماد و دیگرخواهی و بهبود احساس مسئولیت‌پذیری اجتماعی	کریگر-بودن (۲۰۱۳)
۹	وجود رابطه بین سرمایه اجتماعی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی	میلر و بایز (۲۰۰۹)
۱۰	تأثیر تجارب درون روابط و نقش‌های اجتماعی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی و وظیفه‌شناسی بالاتر افراد متأهل روستایی نسبت به افراد مجرد روستایی	ربرت و بوق (۲۰۰۵)
۱۱	وجود ارتباط بین انجام وظایف محوله توسط جوانان روستایی با احساس مسئولیت بیشتر	اسکارتی و همکاران (۲۰۱۳)

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶)

شکل ۲. مدل مفهومی تحقیق،

(منبع: نگارنده، ۱۳۹۶)

مبانی نظری

مسئولیت یا مسئولیت‌پذیری، به تنهایی اشاره به حس وظیفه‌شناسی، پاسخگوبودن و تعهد دارد (Allen, 441: 2011). به باور کنراد و هایدن (۱۹۸۱)، در مسئولیت‌پذیری اجتماعی، فرد گرایش مسئولانه دارد؛ برای فعالیت به صورت مسئولانه احساس شایستگی می‌کند؛ درباره فعالیت مسئولیت‌پذیرانه، خود را اثرگذار احساس می‌کند و اعمال مسئولانه انجام می‌دهد. به زعم هلی (۲۰۰۵)، مسئولیت‌پذیری اجتماعی آن نوع شایستگی را شامل می‌شود که انسان‌ها را وامی‌دارد تا مراقب کار و کوشش خود باشند و در جهت علایق دیگران و گروه‌ها گام بردارند که خارج از حیطه نیازهای فردی، اهداف و نگرانی‌های آن قرار دارند. در کل مسئولیت‌پذیری اجتماعی عامل اتصال و پیوند جوامع و گروه‌های اجتماعی است. مرگلر (۲۰۰۸)، مسئولیت‌پذیری را توانایی نظم‌دادن به تفکرات، احساسات و رفتار همراه با اراده برای در نظر گرفتن خود به عنوان مسئول انتخاب‌هایی که انجام می‌دهند و پیامدهای فردی و اجتماعی آن‌ها تعریف کرده است. به عقیده بوبو (۱۹۹۱)، مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیانگر احساس و عملی است که افراد در چارچوب موقعیت و نقش‌های خود به‌طور آگاهانه و آزادانه نسبت به امور گوناگون اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و... از خود بروز می‌دهد. به نظر فورد (۱۹۸۵)، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، پیروی از قوانین اجتماعی و برآوردن انتظاراتی است که جامعه از فرد دارد. این قوانین از نقش‌های اجتماعی استنباط شده و در واقع بیان‌کننده هنجارهای فرهنگی و اجتماعی است و چگونگی و میزان تعهد و التزام فرد نسبت به افراد دیگر جامعه را نشان می‌دهد. هدايگر (۲۰۱۲)، مسئولیت‌پذیری اجتماعی را راهبردی مقابله‌ای برای پاسخ‌گویی به نگرانی‌های اجتماعی، زیست‌محیطی و توسعه پایدار می‌داند. آپایدین و ارکان (۲۰۱۲)،

مسئولیت‌پذیری اجتماعی را ارزشی گرانبها که بر دموکراسی و جامعه دموکراتیک تأثیر می‌گذارد، معرفی می‌کند.

تاکنون با استعانت از چند نظریه به تبیین مسئولیت‌پذیری اجتماعی پرداخته شده است که از آن بین نظریه نوع دوستی متقابل، نظریه یادگیری اجتماعی باندورا و نظریه نقش، از برجسته‌ترین آن‌هاست. درباره نظریه نوع دوستی متقابل باید گفت که در برخی تحلیل‌های جامعه‌شناختی، کمک‌رسانی و رفتار نوع دوستانه ارزشی نمادین تلقی می‌شود و از آنجا که نوع دوستی منبعی برای اتکای مردم در جامعه به‌شمار می‌رود، بالنفسه ارزشی اجتماعی است (یزدان‌پناه و حکمت، ۱۳۹۳: ۱۳۱؛ قاضی‌زاده و کیان‌پور، ۱۳۹۵: ۵۲)، این تفسیرها رفتارهای نیک‌خواهانه را با مفهوم شهروندی و سرمایه اجتماعی مرتبط می‌کند. براساس نظریه شهروندی، رفتارهای نوع دوستانه بیش‌تر مبتنی بر شناخت است. شهروندان نه تنها منافع خود را در نظر می‌گیرند؛ بلکه از عضویت در اجتماع وسیع‌تر آگاه‌اند. جامعه نوین، مرکز تعامل روابط ارگانیکی به مفهوم دورکیمی است. در عین حال، نوع دوستی شهروندان را به داشتن روابط با دیگر اعضا سوق می‌دهد و رفتار دگردوستانه، شخصیت افراد را از حالت بسته خارج می‌کند و آن‌ها را به منزله اعضای انتزاعی جامعه تغییر می‌دهد که فراتر از وابستگی نزدیک است (شکوری، ۱۳۸۴: ۳۶۴)؛ همچنین ایجاد احترام متقابل و محبت کردن، ایجاد عفو گذشت در راستای چشم‌پوشی از رفتار طرف مقابل، به دلیل تحکیم و استحکام خانواده، پایبندی به معنویت و رعایت احساسات دیگران، تقویت احساس آشنایی با حقوق و وظایف خود، آماده کردن کودکان و نوجوانان در کسب روزی حلال و اثرات آن بر سالم‌سازی روح و زندگی در آینده، تشویق کودکان و نوجوانان به سواد آموزی در تقویت فرهنگ خانواده و

مسئولیت‌های اجتماعی که در آینده نزدیک قبول خواهد کرد، آماده می‌کند. «در واقع نهاد اجتماعی خانواده یک فضای اجتماعی تعامل‌برانگیز متقابل است که کردار نیک یا بد را در افراد می‌تواند شکل دهد. خانواده به‌عنوان نهاد اجتماعی، سهم عمده‌ای در تربیت اجتماعی افراد و شهروندپذیری کودکان و جوانان خواهد داشت (آزاد ارمکی، ۱۳۸۶: ۷۵) در نظریه نقش، افراد به ساختار اجتماعی بزرگ‌تری مرتبط هستند و هر شخص درون تعدادی از نظام‌های پایگاهی، موضعی را اشغال می‌کند. نقش مفهومی کلیدی است که فرد و ساختار اجتماعی را با یکدیگر مرتبط می‌کند. با گرفتن نقش و ایفای آن در شبکه اجتماعی، هم رضایت فرد و هم رضایت دیگران حاصل می‌شود که این مهم در پرتو رفتار مسئولانه حاصل می‌شود (ایمان و جلالیان، ۱۳۸۹: ۲۵) افزون بر این، عوامل متعددی بر بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای دارند که از آن بین، به باور کرایب (۱۳۸۹)، تعهد و مسئولیت‌پذیری اجتماعی از ویژگی‌های شخصیتی افراد است که تحت‌تأثیر عوامل فرهنگی و اجتماعی قرار دارد. پارسونز، با تأکید بر عام‌گرایی آن را به‌عنوان یکی از عوامل اجتماعی می‌خواند که منجر به افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی کنشگران می‌شود. عام‌گرایی یکی از عناصر ساختی نظام کنش در فرایند انتخاب‌های دوتایی است که کنش‌گران در موقعیت انجام عمل می‌بایست براساس استانداردهای عام نقش، با دیگران برخورد کنند (استونز، ۱۳۸۸: ۱۵۷ و روشه، ۱۳۷۶: ۷۰) همیلتون (۱۳۸۷) به نقل از دورکیم، بیان می‌دارد که داشتن التزام به هنجارهای دینی و انجام مناسک مذهبی در بالا بردن مسئولیت‌پذیری اجتماعی کنشگران نقش اساسی دارد. همچنین از دید وبر (۱۹۲۲)، مسئولیت‌پذیری اجتماعی را می‌توان به کنش عقلانی معطوف به ارزش نسبت داد. کنشی که

درونی کردن رعایت مطلوبیت‌های اجتماعی جمعی، نقش عمده‌ای در جامعه‌پذیری مسئولیت اجتماعی جوانان و زندگی آنان داشته و به تحقق توسعه پایدار مساعدت می‌کند (جوهری، ۱۳۹۱؛ ذکایی، ۱۳۸۶: ۲۵) مطابق با نظریه یادگیری اجتماعی ذکر این نکته ضروری است که بهترین شیوه آموزش مسئولیت‌پذیری به افراد آن است که در حد امکان، دیگران مهم از زمان طفولیت در کنار کودکان باشند، در بیان و رفتار به آن‌ها نشان دهند که برای دیگران ارزش قائل‌اند، یا از ناراحتی دیگران رنج می‌برند و بر رفتارها و نفس خود کنترل دارند. هرگاه آن‌ها سرمشق خوبی از مسئولیت‌پذیری در نهادهای اجتماعی مانند خانواده یا مدرسه ارائه دهند و جوانان را به همکاری و مشارکت در تصمیم‌ها تشویق کنند و از انتقاد و بی‌احترامی بپرهیزند، زمینه مناسبی برای پرورش احساس مسئولیت فراهم می‌آید (محمدی، ۱۳۸۷: ۵۲؛ اردلان و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۱). در گام بعدی، براساس نظریه یادگیری اجتماعی، رفتار آموختنی است و نحوه یادگیری رفتار نیز براساس قوانین یادگیری مشاهده‌ای استوار است. بر این اساس، جامعه‌پذیری به‌صورت ناآگاهانه (غیرمستقیم)، با سرمشق قراردادن و اقتباس رفتار، کردار و گفتار والدین و دیگر اعضای خانواده (مانند خواهر یا برادر) صورت می‌گیرد و بدون آنکه خود والدین متوجه باشند، فرزندان رفتار، گفتار و نگرش‌های اجتماعی آن‌ها را به‌مثابه شیوه‌های رفتار و نگرش مطلوب و مناسب یاد می‌گیرند و به‌تدریج درونی می‌کنند (شاکری‌نیا، ۱۳۷۶: ۵۹؛ جبارزاده کنکرلویی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۵) افزون بر این، خانواده یکی از ارکان اساسی آموزش زندگی اجتماعی در هر مقطع سنی است، به‌خصوص در کودکی و جوانی نقش عمده‌ای در ساخت جهان اجتماعی افراد دارد. خانواده از طریق القا و آموزش صحیح تفکر، نگرش‌ها و باورهای واقعی، جوان را برای پذیرش

تابعی از تقویت احساس ارزشمندی و معنی‌داری، رضایتمندی، خوداتکایی، پیروی از قواعد اخلاقی مشترک و توانمندسازی است. مطالعات فینقر و فین (۲۰۱۵)، نشان می‌دهد که هر چه فضای امیدواری و نشاط در جامعه گسترده باشد؛ جوانان احساس خودتعیینی، خودکارآمدی، شایستگی و احساس امنیت کنند و زندگی نسبتاً مرفه‌تری را تجربه کنند؛ محاسبات صرف مادی در روابط اجتماعی آنان نازل باشد؛ تمایل بیش‌تری به عضویت در نهادهای مدنی داشته باشند؛ در نتیجه به همان میزان مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیش‌تری را تجربه خواهند کرد.

یافته‌های پژوهش

نتایج توصیفی تحقیق (اولویت‌بندی عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی)

در این پژوهش مهم‌ترین عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی منطقه مورد مطالعه محاسبه و اولویت‌بندی شد. برای اولویت‌بندی از ضریب تغییرات (CV) استفاده شده‌است که یک شاخص نسبی است و امکان مقایسه متغیرهای مختلف را فراهم می‌آورد. همان‌طور که در جدول (۳) مشاهده می‌شود، مشارکت اجتماعی و درگیری فعال، سوادآموزی و میزان تحصیلات، میزان اعتماد اجتماعی جوانان روستایی و بهبود شیوه نظام رفتاری والدین در مناطق روستایی جزو مهم‌ترین عوامل اولویت‌بندی شده است.

براساس آن هنجار، اخلاق و نوع دوستی به‌عنوان یک ارزش برجسته می‌باشند. از این روست که ماکس وبر، مسئولیت اجتماعی را مترادف با اخلاق مسئولیت می‌دانست و مهم‌ترین خصلت آن را ارادی و آزاد بودن فرد عنوان می‌کرد. به اعتقاد کلی و همکاران (۲۰۰۸)، بین رسانه‌های جمعی و بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی رابطه وجود دارد؛ به این دلیل که رسانه‌های جمعی ضمن تأثیر بر اندیشه و عملکردهای کنشگران جمعی قابلیت ایجاد، کنترل یا تغییر نگرش و اعمال مخاطبان را در خود دارند. از منظر بوردیو (۱۹۸۴)، سبک‌های فراغتی جمع‌محور، جوانان را مسئولیت‌پذیرتر از سبک‌های فراغتی فردمحور به‌بار می‌آورد. به باور بورگونی (۲۰۱۲)، بین مشارکت اجتماعی، میزان اعتماد و توزیع درآمد، عدالت اجتماعی و بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی رابطه وجود دارد. اینو و لی (۲۰۱۴)، در یافته‌های خود دریافتند که رسانه‌های جمعی، نهاد مدرسه، هنجارهای دینی و مناسک مذهبی از متغیرهای تأثیرگذار در بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان محسوب می‌شود. لیندگرین و همکاران (۲۰۱۴)، در مطالعات خود به این نکته پی بردند که هر چقدر مهارت‌های اجتماعی جوانان سیر فزونی به خود گیرد و متعاقب آن به نیازهای جوانان روستایی و به بهبود اعتماد به نفس و عزت نفس آنان توجه بیش‌تری شود، به همان میزان مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان ارتقا می‌یابد. نتایج مطالعات رامپرساد و ردی (۲۰۱۵)، گویای این واقعیت است که ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان

جدول ۳. اولویت‌بندی عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی از منظر روستاییان شهرستان اردبیل

نمره	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
۱	مشارکت اجتماعی و درگیری فعال	۵/۹۶	۰/۵۴	۶۵/۳
۲	سوادآموزی و میزان تحصیلات	۵/۹۰	۰/۳۵	۴۵/۹
۳	میزان اعتماد اجتماعی جوانان روستایی	۵/۸۴	۰/۶۸	۶۸/۴

بررسی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی (موردشناسی: نواحی روستایی شهرستان اردبیل)

۳۵/۵	۰/۹۸	۵/۷۹	بهبود شیوه نظام رفتاری والدین	۴
۴۷/۵	۰/۴۷	۵/۶۳	توزیع درآمد	۵
۳۹/۴	۱/۳۲	۵/۵۸	ترویج سبک‌های فراغتی جمع‌محور	۶
۵۴	۰/۳۶	۵/۵۲	اثرگذاری رسانه‌های جمعی	۷
۷۱/۹	۰/۲۹	۵/۴۹	اثرگذاری نهاد مدرسه	۸
۸۰/۴	۰/۱۹	۵/۳۱	ارتقای مهارت‌های اجتماعی	۹
۶۴	۱/۲۵	۵/۱۸	توجه به نیازهای جوانان روستایی	۱۰
۸۷/۵	۲/۳۷	۴/۸۴	تقویت سطوح بالاتر مسئولیت‌های فردی جوانان روستایی	۱۱
۶۵/۶	۰/۴۵	۴/۷۶	اثرگذاری هنجارهای دینی و مناسک مذهبی	۱۲
۹۶/۳	۰/۲۸	۴/۶۰	تقویت اعتماد به نفس جوانان روستایی	۱۳
۴۸/۳	۰/۷۸	۴/۴۷	پیروی از قواعد اخلاقی مشترک	۱۴
۶۵/۵	۱/۶۸	۴/۳۹	افزایش ارتباطات و تعاملات اجتماعی	۱۵
۶۱/۴	۰/۶۰	۴/۲۶	تقویت عزت نفس	۱۶
۹۶/۴	۱/۴۵	۴/۱۴	میزان رضایتمندی از زندگی در مناطق روستایی	۱۷
۹۰	۰/۲۰	۴/۰۷	کیفیت زندگی و برخورداری از شاخص‌های رفاه اجتماعی	۱۸
۶۳/۴	۲/۱۷	۴	تقویت احساس ارزشمندی و معنی‌داری	۱۹
۳۵	۰/۹۹	۳/۹۸	خودپنداره مثبت جوانان روستایی	۲۰
۷۵/۴	۰/۳۱	۳/۸۹	پایگاه اجتماعی جوانان روستایی	۲۱
۳۶	۰/۶۵	۳/۷۸	ترویج نوع دوستی	۲۲
۲۵/۷	۰/۴۱	۳/۷۱	تسهیل فرایند ازدواج جوانان روستایی	۲۳
۳۲/۰۷	۰/۰۷	۳/۶۹	تقویت اعتماد تعمیم‌یافته و نهادی	۲۴
۷۵/۱	۰/۷۶	۳/۶۱	تقویت خودکارآمدی جوانان روستایی	۲۵
۸۴/۸	۲/۱۹	۳/۵۴	تقویت احساس شایستگی	۲۶
۳۸/۶	۱/۵۲	۳/۳۲	کم‌شدن محاسبات صرف مادی در روابط اجتماعی	۲۷
۸۶	۰/۳۷	۳/۱۹	ترویج انجام فعالیت‌های فیزیکی جوانان روستایی از جمله ورزش	۲۸
۸۹/۳	۰/۳۰	۲/۸۴	تشویق به عضویت در نهادهای محلی	۲۹
۷۸/۷	۱/۸۹	۲/۶۸	کاهش تبعیض	۳۰
۵۵/۲	۰/۶۲	۲/۴۵	سبک زندگی	۳۱
۷۷/۶	۲/۶۴	۲/۱۳	تقویت خوداتکایی	۳۲
۶۰	۰/۵۳	۲/۰۵	تقویت احترام متقابل	۳۳
۴۹/۷	۰/۹۸	۱/۹۴	تقویت احساس خودتعیینی	۳۴
۶۲/۴	۱	۱/۶۸	ایجاد فضای امیدواری و نشاط برای جوانان روستایی	۳۵

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶)

نتایج استنباطی

جدول (۴) نشان می‌دهد که به‌منظور تعیین انسجام درونی داده‌ها برای بهره‌گیری از تکنیک تحلیل عاملی از آزمون KMO و بارتلت استفاده شد و در این بخش مقدار KMO برابر با ۰/۵۸۸ و نیز آماره بارتلت برای

برای تعیین مهم‌ترین عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی شهرستان اردبیل، از تکنیک تحلیل عاملی استفاده شد. محاسبات انجام‌شده در

بنابراین داده‌های موجود برای تحلیل عاملی مناسب تشخیص داده شدند.

تعیین عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی در منطقه مورد مطالعه نیز برابر با ۱/۰۸۶ به دست آمد که در سطح یک ۰/۰۰۰ معنی‌دار است؛

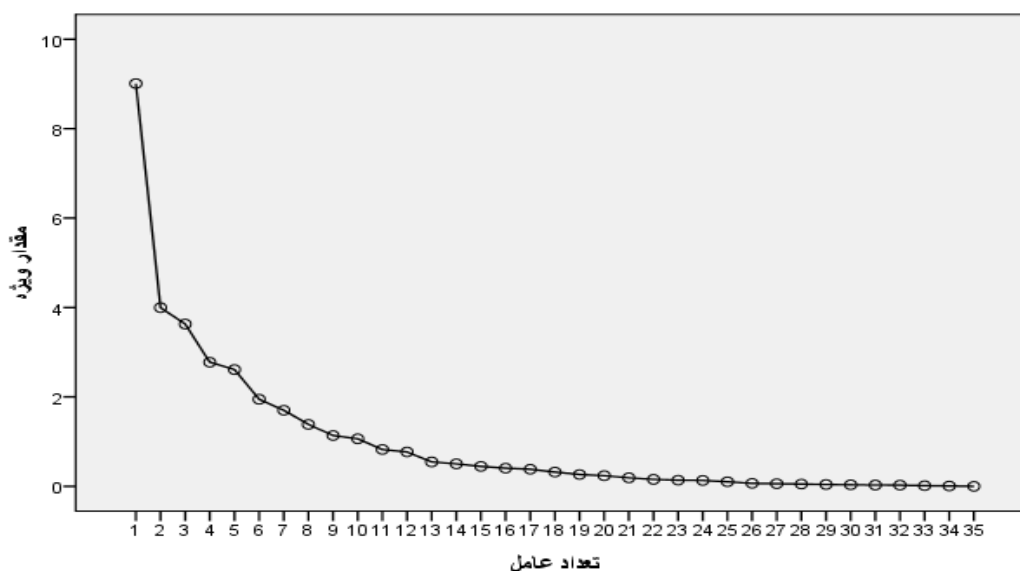
جدول ۴. مقدار KMO و آزمون بارتلت

Sig	Bartlet Test	KMO	تحلیل عاملی
۰/۰۰۰	۱/۰۸۶	۰/۵۸۸	عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶)

شناسایی شدند که در مجموع (۵۴/۴۶) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

پس از آن همان‌طوری که شکل (۳) نشان می‌دهد، برای تعیین عوامل از نمودار سنگریزه‌ای مقدار ویژه و درصد واریانس استفاده شد. بر این اساس، ۴ عامل

شکل ۳. نمودار سنگریزه‌ای برای تعیین تعداد عامل‌ها

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶)

چرخش عاملی به روش وریماکس، متغیرهای مربوط به عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی در ۴ عامل طبقه‌بندی شدند.

همان‌طوری که در جدول (۵) ملاحظه می‌شود، در این تحقیق با توجه به ملاک کیسر، ۴ عامل دارای مقدار ویژه بالاتر از یک برای عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی استخراج شد. پس از

جدول ۵. عوامل استخراج‌شده با مقادیر ویژه و درصد واریانس قبل از چرخش

عوامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
عامل اول	۹/۰۱	۲۵/۷۴	۲۵/۷۴
عامل دوم	۳/۹۹	۱۱/۴۱	۳۷/۱۶
عامل سوم	۳/۶۲	۱۰/۳۷	۴۷/۵۳
عامل چهارم	۲/۷۷	۷/۹۲	۵۵/۴۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

چرخش عامل‌ها و نام‌گذاری آن‌ها (تحلیل عاملی عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی)

در این پژوهش برای تسهیل در تفسیر عامل‌ها و ساده‌کردن ساختار آن‌ها، از چرخش عاملی از نوع واریماکس استفاده شده‌است. جدول (۶) عامل

استخراج‌شده همراه با مقادیر ویژه و درصد واریانس را بعد از چرخش نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، عامل اول بیش‌ترین سهم (۲۳/۴ درصد) و عامل چهارم کم‌ترین سهم (۹/۵۸ درصد) را در تبیین واریانس کل متغیرها دارد.

جدول ۶. عوامل استخراج‌شده با مقادیر ویژه و درصد واریانس بعد از چرخش

عوامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
عامل اول	۸/۱۹	۲۳/۴	۲۳/۴
عامل دوم	۴/۲۵	۱۲/۱۵	۳۵/۵۵
عامل سوم	۳/۶۱	۱۰/۳۲	۴۵/۸۷
عامل چهارم	۳/۳۵	۹/۵۸	۵۵/۴۶

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶)

برای تعیین سطح معنی‌داری و بیان نقش هر متغیر در عامل مربوط، در پژوهش حاضر متغیرهایی که بار عاملی بیش از ۰/۴ داشتند، مدنظر قرار گرفتند. نتایج حاصل نشان می‌دهد که تمام متغیرهای وارد شده، دارای بار عاملی بیشتر از ۰/۴ بوده‌اند. درنهایت براساس نتایج جدول (۷)، متغیرهایی که در هر یک از چهار عامل مذکور قرار می‌گیرند، عبارت‌اند از:

عامل اول: مشارکت اجتماعی و درگیری فعال، میزان اعتماد اجتماعی جوانان روستایی، ارتقای مهارت‌های اجتماعی، افزایش ارتباطات و تعاملات اجتماعی، پایگاه اجتماعی جوانان روستایی، کم‌شدن محاسبات صرف مادی در روابط اجتماعی، تشویق به عضویت در نهادهای محلی، تقویت احترام متقابل، ایجاد فضای

امیدواری و نشاط برای جوانان روستایی، کاهش تبعیض و کیفیت زندگی و برخورداری از شاخص‌های رفاه اجتماعی در این عامل جای می‌گیرند که با توجه به ماهیت متغیرهای تأثیرگذار، عامل اول با عنوان عامل «تقویت روحیه شهروندی و بهبود کیفیت زندگی» نامیده می‌شود که این عامل با مقدار ویژه (۸/۱۹)، در مجموع (۲۳/۴) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. **عامل دوم:** سوادآموزی و میزان تحصیلات، بهبود شیوه نظام‌رفتاری والدین، ترویج سبک‌های فراغتی جمع‌محور، اثرگذاری رسانه‌های جمعی، توجه به نیازهای جوانان روستایی، ترویج نوع‌دوستی، میزان رضایتمندی از زندگی در مناطق روستایی، تسهیل فرایند ازدواج جوانان روستایی و سبک زندگی در این

در مجموع (۱۰/۳۲) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

عامل چهارم: توزیع درآمد، تقویت سطوح بالاتر مسئولیت‌های فردی جوانان روستایی، پیروی از قواعد اخلاقی مشترک، اثرگذاری هنجارهای دینی و مناسک مذهبی، تقویت اعتماد تعمیم‌یافته و نهادی، ترویج انجام فعالیت‌های فیزیکی جوانان روستایی از جمله ورزش و اثرگذاری نهاد مدرسه در این عامل جای می‌گیرند که با توجه به ماهیت متغیرهای تأثیرگذار، عامل چهارم با عنوان عامل «تقویت هنجارهای اخلاقی و اقدام مداخله‌ای دولت» نامیده می‌شود که این عامل با مقدار ویژه (۳/۳۵)، در مجموع (۹/۵۸) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

عامل جای می‌گیرند که با توجه به ماهیت متغیرهای تأثیرگذار، عامل دوم با عنوان عامل «سبک هویتی هنجاری و توجه به مطالبات جوانان» نامیده می‌شود که با مقدار ویژه (۴/۲۵)، در مجموع (۱۲/۱۵) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

عامل سوم: تقویت اعتماد به نفس جوانان روستایی، تقویت عزت نفس، تقویت احساس ارزشمندی و معنی‌داری، خودپنداره مثبت جوانان روستایی، تقویت خودکارآمدی جوانان روستایی، تقویت احساس شایستگی، تقویت احساس خودتعیینی و تقویت خوداتکایی در این عامل جای می‌گیرند که با توجه به ماهیت متغیرهای تأثیرگذار، عامل سوم با عنوان عامل «تکامل ساختاری رشد شخصیت و توانمندسازی روان‌شناختی» نامیده می‌شود که با مقدار ویژه (۳/۶۱)،

جدول ۷. متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل و بار عاملی به دست آمده از ماتریس چرخش یافته

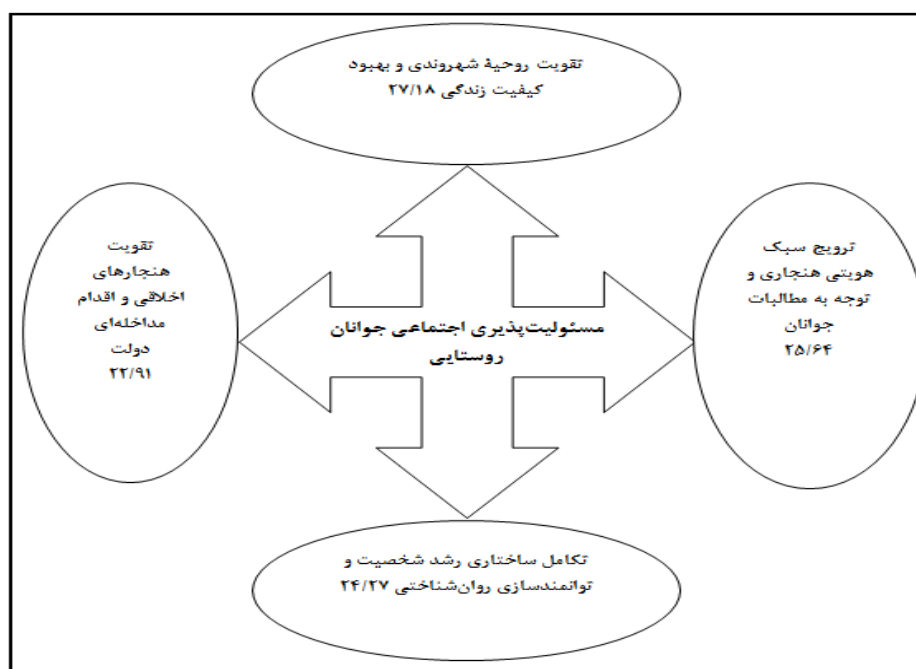
بار عاملی	متغیرها	نام عامل
۰/۹۹	مشارکت اجتماعی و درگیری فعال	تقویت روحیه شهروندی و بهبود کیفیت زندگی
۰/۹۳	میزان اعتماد اجتماعی جوانان روستایی	
۰/۷۵	ارتقای مهارت‌های اجتماعی	
۰/۵۸	افزایش ارتباطات و تعاملات اجتماعی	
۰/۴۳	پایگاه اجتماعی جوانان روستایی	
۰/۳۳	کم شدن محاسبات صرف مادی در روابط اجتماعی	
۰/۲۹	تشویق به عضویت در نهادهای محلی	
۰/۲۴	تقویت احترام متقابل	
۰/۲۰	ایجاد فضای امیدواری و نشاط برای جوانان روستایی	
۰/۲۷	کاهش تبعیض	
۰/۴۹	کیفیت زندگی و برخورداری از شاخص‌های رفاه اجتماعی	ترویج سبک هویتی هنجاری و توجه به مطالبات جوانان
۰/۹۶	سوادآموزی و میزان تحصیلات	
۰/۹۰	بهبود شیوه نظام رفتاری والدین	
۰/۸۲	ترویج سبک‌های فراغتی جمع‌محور	
۰/۸۰	اثرگذاری رسانه‌های جمعی	
۰/۷۳	توجه به نیازهای جوانان روستایی	
۰/۴۰	ترویج نوع دوستی	
۰/۵۳	میزان رضایتمندی از زندگی در مناطق روستایی	
۰/۳۹	تسهیل فرایند ازدواج جوانان روستایی	
۰/۲۵	سبک زندگی	

۰/۱۶۵	تقویت اعتماد به نفس جوانان روستایی	تکامل ساختاری رشد شخصیت و توانمندسازی روان‌شناختی
۰/۱۵۴	تقویت عزت نفس	
۰/۱۴۷	تقویت احساس ارزشمندی و معنی‌داری	
۰/۱۴۶	خودپنداره مثبت جوانان روستایی	
۰/۱۳۶	تقویت خودکارآمدی جوانان روستایی	
۰/۱۳۴	تقویت احساس شایستگی	
۰/۱۲۲	تقویت احساس خودتعیینی	
۰/۱۲۴	تقویت خودانگیزی	
۰/۱۸۸	توزیع درآمد	تقویت هنجارهای اخلاقی و اقدام مداخله‌ای دولت
۰/۱۷۱	تقویت سطوح بالاتر مسئولیت‌های فردی جوانان روستایی	
۰/۱۶۱	پیروی از قواعد اخلاقی مشترک	
۰/۱۶۸	اثرگذاری هنجارهای دینی و مناسک مذهبی	
۰/۱۳۷	تقویت اعتماد تعمیم‌یافته و نهادی	
۰/۱۳۲	ترویج انجام فعالیت‌های فیزیکی جوانان روستایی، از جمله ورزش	
۰/۱۷۶	اثرگذاری نهاد مدرسه	

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶)

هنجاری و توجه به مطالبات جوانان، تکامل ساختاری رشد شخصیت و توانمندسازی روان‌شناختی و تقویت هنجارهای اخلاقی و اقدام مداخله‌ای دولت در منطقه مورد مطالعه ارتباط دارد.

در نهایت با توجه به نتایج فوق، عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی در شکل (۴) نشان داده شده‌است که براساس آن تقویت روحیه شهروندی و بهبود کیفیت زندگی، ترویج سبک هویتی

شکل ۴. مدل نهایی پژوهش؛ عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی و درصد تبیین هر یک از آنها

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶)

بحث

همان‌طور که مدل نهایی تحقیق نشان می‌دهد، تقویت روحیه شهروندی و بهبود کیفیت زندگی از مؤلفه‌های تأثیرگذار در بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی است و در خصوص ارتباط بین این دو مؤلفه باید گفت، به عقیده ویلیامز (۱۹۹۷)، شهروندی مبنای عالی برای اداره امور انسان به‌شمار می‌رود؛ به این دلیل که مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مشارکت سیاسی و اجتماعی، وحدت و تفاهم ملی، بردباری، قانون‌گرایی، درک فهم اجتماعی، مشارکت سیاسی و اجتماعی، صلح‌جویی، وفاق و همدلی، درک و فهم سیاسی، مهارت زندگی، برابری و تنوع، بدون تقویت روحیه شهروندی آب به هاون کوبیدن است. یا به‌قول ابن‌خلدون، شهروندان هر جامعه عناصر اصلی و بنیادی آن جامعه را تشکیل می‌دهند. بدون تردید دارا بودن شهروندانی که نسبت به حقوق و وظایف خود آگاه باشند و خود را نسبت به سرنوشت جامعه خویش مسئول دانسته و در امور مختلف مربوط به آن مشارکت کنند، ضامن بقای آن جامعه است. یا به باور یونگ، بین روحیه شهروندی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی رابطه وجود دارد و استدلال یونگ این است که شهروندی در حقیقت مجموعه‌ای از ارتباطات عمده بین مردمی است که می‌خواهند از «حالت طبیعی» یعنی حالتی که زندگی به‌صورت منزوی فقیرانه و حیوانی جریان دارد اجتناب ورزند؛ از این‌رو شهروندی، نوعی قرارداد اجتماعی است که هدف اصلی آن ارتقای رفاه و امنیت در سطح جامعه است و ضرورتاً به این امر می‌پردازد که افراد یک جامعه چگونه باید رفتار کرده و در قبال جامعه احساس مسئولیت کنند. مطابق مدل (۲)، بین تقویت ترویج سبک زندگی هنجاری و توجه به مطالبات جوانان رابطه وجود دارد. در این خصوص باید گفت که میزان مسئولیت‌پذیری به‌عنوان احساس و عملکرد اجتماعی، در طبقات

مختلف براساس سبک زندگی آن‌ها متفاوت است و افراد متفاوت با توجه به ساختمان‌های ذهنی مشابه که بر مبنای سبک زندگی خاص خود کسب کرده‌اند، ارتباط معناداری را با مسئولیت‌پذیری تجربه می‌کنند. افزون بر این، مسئولیت‌پذیری از سوی فرد در یک میدان اجتماعی رخ می‌دهد. فردی که مسئولیت‌پذیری دارد، احتمالاً در نظر دارد که چگونه رفتارها و تصمیماتش بر دیگران تأثیر خواهد گذاشت؛ چراکه افراد در جریان تعامل با سایرین و درک موضوعات گوناگون، به آگاهی اجتماعی خود افزوده و از این طریق مهارت‌های اجتماعی لازم را در جهت اقدام در عملکردهای اجتماعی به‌دست می‌آورند. در این راستاست که سبک زندگی بر مسئولیت‌پذیری تأثیر دارد و باید گفت، علاوه بر سایر سبک‌های هویتی (اطلاعاتی و گسیخته اجتنابی) در سبک هویتی هنجاری، فرد در برخورد با مسائل به شیوه واکنشی، هماهنگ با انتظارات و تجویزهای گروه‌های مرجع و دیگران مهم عمل می‌کند و به‌صورت خودکار و بدون ارزیابی از خویشتن، به درونی‌کردن ارزش‌ها و باورها می‌پردازد. علاوه بر این، افراد دارای این سبک، ویژگی‌هایی را همچون وظیفه‌شناسی، یاری‌جویی، نیاز به ساختمان‌دی وقایع، خودپنداره پایدار دربرمی‌گیرد. درباره تکامل ساختاری رشد شخصیت و توانمندسازی روان‌شناختی با بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی باید گفت، مسئولیت‌پذیری اجتماعی بدون افرادی با نوعی شخصیت رشدیافته امکان‌پذیر نیست و در همان حال، بدون توسعه و تکامل ساختاری، رشد شخصیت برای اکثریت و امکان مشارکت خلاقانه، آگاهانه و داوطلبانه اکثریت غیرقابل تصور است. به‌باور مونچ (۱۹۸۸)، با تشکل شخصیت، اجتماع دیگر چیز غریبه و جدا از فرد نیست؛ بلکه جزئی از او و در اوست؛ اگرچه هر دو همانند هم نیستند. چلبی (۱۳۸۶)، چنین استدلال می‌کند که

زندگی موفق در اجتماع اهتمام شود و فقط به حرفه‌اندوزی و تخصص‌اندوزی بسنده نگردد. به عبارتی، به توانمندسازی جوانان توجه جدی شود. واضح است که افراد توانمند در صورت تکفل حرفه و شغلی، از آن به‌عنوان نردبان صعود در جهت مقاصد فردی خود استفاده نمی‌کنند؛ بلکه حرفه و شغل مکاتبه را فرصت مغتنمی می‌دانند که در جهت حل مسائل و رفع مشکلات در عرصه‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی، محیطی و فرهنگی در قلمرو سرزمینی خود به کار گیرند و البته مطالعات بسیاری نشان می‌دهد که بسیاری از خصلت‌های عقب‌مانده فرهنگی مانند عدم تعلق سرزمینی، تملق و چاپلوسی، کم‌کاری، کارشکنی، توطئه‌چینی، اولویت‌دادن منافع کوتاه‌مدت بر منافع درازمدت، اولویت‌دادن نظریه اجتناب بر نظریه مواجهه، عدم تمایل به عضویت در نهادهای مدنی و... دامن افراد این مرز و بوم را آلوده کرده و مسئولیت‌پذیری اجتماعی آنان را در قبال خود، انسان‌های دیگر و محیط با چالش‌های جدی روبه‌رو ساخته‌است؛ بنابراین در راستای تقویت مسئولیت‌پذیری جوانان روستایی باید غبار کریه این خصلت‌های فرهنگی عقب‌مانده تنها از راه آموزش زدوده شود و با تغییر و تحول جدی در فرهنگ و نگرش‌های ذهنی جوانان روستایی با اصلاح آسیب‌های فرهنگی (پیش‌داوری، جزمیت و جمود، خرافه‌پرستی، ارزش‌دادن به داوری‌های دیگران نسبت به خود، هم‌رنگی با جماعت، تلقین‌پذیری، القای‌پذیری، تعبد، شخصیت‌پرستی، تعصب، اعتقاد به برگزیدگی، تجربه نیندوختن از گذشته، جدی نگرفتن زندگی، دیدگاه مبذل نسبت به کار، قائل نبودن به ریاضت، از دست رفتن قوه تمییز بین خوشایند و مصلحت، زیاده‌گویی، زبان‌پریشی و ظاهرنگری و غیره) می‌توان شاهد افزایش سهم آن‌ها در توسعه پایدار مناطق روستایی بود.

مسئولیت شخصی یا اخلاق مسئولیت، نمایان‌گر عالی‌ترین تمایل شخصیتی است که می‌تواند در فراگرد رشد شخصیت به‌دست آید و مسئولیت شخصی یا اخلاق مسئولیت یک تمایل کاملاً پیچیده است؛ شامل: فعال‌گرایی، کوشش برای کسب موفقیت، کنترل محیط درونی و بیرونی، خردورزی، خودتنظیمی و وابستگی عاطفی تعمیم‌یافته. وجود این تمایل در شخصیت حاکی از آن است که رشد شخصیت نه‌تنها فرایند تفکیک را از سرگذرانده، بلکه فرایند ترکیب یا نفوذ متقابل را به‌طور کامل تجربه کرده‌است. به عبارت دیگر، با بلوغ شخصیت، تفکیک شخصیتی و انسجام شخصیتی در سطح بالاتر و پیشرفته‌تری صورت می‌گیرد.

درباره تقویت هنجارهای اخلاقی و اقدام مداخله‌ای دولت با بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی باید گفت، به باور پارسونز بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و انتقال ارزش‌های اساسی به افراد جامعه ارتباط وجود دارد. پارسونز با تأکید بر عام‌گرایی، ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی را یکی از عوامل اجتماعی مؤثر در افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی کنشگران می‌داند. عام‌گرایی یکی از عناصر ساختی نظام کنش در فرایند انتخاب‌های دوتایی است که کنشگر در موقعیت انجام عمل باید براساس استانداردهای عام نقش، با دیگران برخورد کند. این نوع عمل و تصمیم‌گیری نقطه‌مقابل خاص‌گرایی خواهد بود که در آن دامنه قضاوت و عمل محدود به کنشگران آشناست.

نگارنده بر این باور است که یگانه‌راه تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی، آموزش و ارتقای دانش و ظرفیت‌های شناختی آنان است. البته بایستی آموزش به شیوه‌ای صورت گیرد که عقلانیت و اخلاقیات و معنویات را در وجود جوانان پرورش دهد؛ به عبارتی به آموزش چندبُعدی در زمینه‌های اخلاقی، اعتقادی، اجتماعی و فرهنگی و... برای تجربه یک

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، این مقاله عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی شهرستان اردبیل را مورد بحث و بررسی قرار داده‌است و نتایج تحقیق نشان داد، از بین عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی در منطقه مورد مطالعه، مشارکت اجتماعی و درگیری فعال، سوادآموزی و میزان تحصیلات، میزان اعتماد اجتماعی جوانان روستایی و بهبود شیوه نظام رفتاری والدین به ترتیب در رتبه اول تا چهارم و ایجاد فضای امیدواری و نشاط برای جوانان روستایی در رتبه آخر قرار گرفت. افزون‌بر این، در این تحقیق به منظور شناخت عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی در منطقه مورد مطالعه، (۳۵) شاخص به کار گرفته شد و داده‌ها با استفاده از مدل تحلیل عاملی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و با توجه به ملاک کیسِر، ۴ عامل دارای مقدار ویژه بالاتر از یک برای عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی استخراج شد. پس از چرخش عاملی به روش وریماکس، متغیرهای مربوط به عوامل بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی در ۴ عامل طبقه‌بندی شدند. عامل اول با عنوان «تقویت روحیه شهروندی و بهبود کیفیت زندگی» با مقدار ویژه (۸/۱۹) بیش از (۲۳/۴) درصد از کل واریانس را تبیین کرد. عامل دوم با عنوان «ترویج سبک هویتی هنجاری و توجه به مطالبات جوانان» با مقدار ویژه (۴/۲۴) در مجموع (۱۲/۱۲/۱۵) درصد از واریانس کل را تبیین کرد. عامل سوم با عنوان «تکامل ساختاری رشد شخصیت و توانمندسازی روان‌شناختی» با مقدار ویژه (۳/۶۱) در مجموع (۱۰/۳۲) درصد از کل واریانس را تبیین کرد. عامل چهارم با عنوان «تقویت هنجارهای اخلاقی و اقدام مداخله‌ای دولت» با مقدار ویژه (۳/۳۵) در مجموع (۹/۵۸) درصد از کل واریانس را تبیین کرد که

در این میان عامل «تقویت روحیه شهروندی و بهبود کیفیت زندگی» در بالاترین رده و عامل «تقویت هنجارهای اخلاقی و اقدام مداخله‌ای دولت» در پایین‌ترین رده قرار گرفتند و مقدار واریانس و واریانس جمعی تبیین‌شده توسط این چهار عامل (۵۵/۴۶) برآورد شد. در کل این نتیجه حاصل شد که در مناطق روستایی شهرستان اردبیل، با تقویت روحیه شهروندی و بهبود کیفیت زندگی، ترویج سبک هویتی هنجاری و توجه به مطالبات جوانان روستایی، تکامل ساختاری رشد شخصیت و توانمندسازی روان‌شناختی و تقویت هنجارهای اخلاقی و اقدام مداخله‌ای دولت می‌توان به تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی اهتمام ورزید و افزون‌بر این، در راستای تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی شهرستان اردبیل بایستی تدابیری اتخاذ کرد تا شخصیت و خلقیات آن‌ها مورد تغییر و تحول قرار گیرد؛ چون شخصیت و خلقیات افراد، مهم‌تر از افکار آنان است و انسان متحول با مطالعه، مشورت، مشاهده و تأمل می‌تواند افکار خود را در نیل به مسئولیت‌پذیری اجتماعی تغییر دهد؛ ولی شخصیت جنس پایدارتری دارد و سخت‌تر متحول می‌شود و این یافته با نتایج حاصل از پژوهش‌های صلواتی و همکاران (۱۳۹۳)، حقیقتیان (۱۳۹۲)، یزدان‌پناه و حکمت (۱۳۹۳)، خواجه نوری و همکاران (۱۳۹۵)، نیکخواه هدایت و جهان‌شاهی فرد (۱۳۹۴) ولی و همکاران (۲۰۱۰)، هم‌خوانی دارد. درنهایت با توجه به یافته‌های تحقیق، توصیه می‌شود که از بین شیوه‌های فرزندپروری در راستای تقویت احساس مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی، سبک رفتاری منسجم، صمیمی و پاسخ‌گو مدنظر والدین باشد و سبک‌های رفتاری سهل‌گیری و بی‌اعتنا، سبک رفتاری استبدادی و سبک رفتاری طردکننده به نفع این سبک کنار گذاشته شوند؛ به این دلیل که در سبک رفتاری منسجم، صمیمی و پاسخ‌گو

درسی آشکار و پنهان جوانان و نوجوانان جامعه را برای پذیرش مسئولیت‌های اجتماعی از همان آغاز تعلیم و تربیت رسمی باید مورد توجه قرار دهند. در واقع نهاد آموزش در رشد مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی از طریق برنامه‌ی درسی مستقیم و غیرمستقیم باید به ابعاد (شناختی، عاطفی و عملکردی) توجه کند. در واقع نهاد آموزش در بُعد شناختی باید در جهت حفظ تداوم جامعه، جوانان و نوجوانان را با نقش‌های اصلی و فرعی که در خانواده و جامعه باید پیدا کنند، آشنا و آگاه سازد که این آگاهی در واقع بیانگر شناخت مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان و نوجوانان روستایی است. باید برای تدریس ابعاد شناختی مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان و نوجوانان روستایی، روش‌های تدریس را به گونه‌ای انتخاب کرد که بتواند رشد قدرت تفکر، تحلیل و بررسی موقعیت‌های اجتماعی را تقویت کرد؛ تا از طریق آن توانایی فهم و درک مسئولیت‌پذیری‌های اجتماعی خویش را برای جوانان روستایی به دست آورند. همچنین تدریس در بُعد عاطفی مسئولیت‌پذیری اجتماعی، باید به صورتی باشد که به رشد تصمیم‌گیری شخصی و منطقی جوان، ایمان به توانایی‌های شخصی و پذیرش امکانات فردی و تأمین رغبت‌ها، تمایلات و نیازهای جوانان و... توجه کند. باید آموزش در جهت تعیین تکالیف عملی و اجتماعی باشد، مقدمه‌ی فعالیت ذهنی و عملی یادگیرنده را مهیا کند و بدین ترتیب، ضمن رشد مهارت‌های ذهنی و اجتماعی به تأمین نیازها، خواسته‌ها و علایق یادگیرنده و همچنین کسب احساس موفقیت و شایستگی اجتماعی جوانان روستایی کمک کند، تا بدین وسیله دانشجویان و دانش‌آموزان جوان روستایی را در بُعد عاطفی نیز رشد دهد. در بُعد عملکردی باید برنامه‌های درسی را طوری تنظیم و تدوین کرد که دانشجویان و دانش‌آموزان روستایی را به‌طور عملی با عملکرد

اختلاف‌نظری میان والدین وجود ندارد و والدین در تربیت فرزندان با هم هماهنگ هستند و اعضای خانواده یار و یاور یکدیگر می‌باشند. فرزندان به هنگام مواجهه با مشکل، والدین خود را به‌عنوان اولین مشاور ترجیح می‌دهند و مشورت میان اعضای خانواده، ویژگی مهم این سبک رفتاری است. والدین در مقابل فرزندان خود احساس مسئولیت می‌کنند و محیطی گرم و صمیمی برای پیشرفت و تکامل روحی و معنوی آن‌ها فراهم می‌آورند. ارتباط بین فرزندان و والدین گرم و صمیمی و متقابل شد. فرزندان که در همچون محیطی پرورش و تکامل می‌یابند، شادی و نشاط بیش‌تری را تجربه می‌کنند و والدین این‌گونه خانواده‌ها از آبهت و منزلت خاصی برخوردار هستند که قابل‌تحسین است. افزون‌بر این، مطلوب است که زمینه مشارکت جوانان روستایی را در برنامه‌های توسعه‌ای مناطق روستایی اعم از برنامه‌های عمرانی و سایر برنامه‌های مرتبط با توسعه مناطق روستایی فراهم ساخت؛ به این سبب که مشارکت باعث می‌شود جوانان روستایی مسئولیت‌پذیر به بار آیند و اگر احساس کنند که به بطن کشیده می‌شوند، تلاش و کوشش خودشان را مضاعف می‌کنند. به باور بلا (۲۰۰۸)، زمینه تقویت احساس مسئولیت‌پذیری شهروندان یک جامعه اعم از شهروندان روستایی و شهری از حاشیه خارج‌ساختن و وارد متن کردن است؛ به این دلیل که اگر شهروندان یک جامعه در تعیین سرنوشت خود تشریک‌مساعی داشته باشند، خودشان را در مقابل امور مسئول حس می‌کنند و به عبارتی به خود-درگیری می‌رسند، آنگاه مشارکت بستر را فراهم می‌سازد تا فرد-شهروندی مسئول شوند، نه کارپردازی غیرمسئول با سرنوشت آدم‌واره‌ای و از آنجا که آموزش از اساسی‌ترین مؤلفه‌های تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی است؛ از این‌رو مطلوب است نهاد آموزش از طریق سازمان مدارس و دانشگاه‌ها به‌صورت برنامه‌

استراتژی‌های احزاب سیاسی مدنی جامعه که تحت حاکمیت نظام است، شکل گیرد. چنین آموخته‌های سیاسی و اجتماعی از طریق مشارکت جمعی در تمام عرصه‌ها، باید از سوی دستگاه‌های دولتی و غیردولتی دائماً در اذهان نسل جوان روستایی برای پذیرش مسئولیت‌ها در آینده درونی و تقویت شود.

منابع

- آزاد ارمکی، تقی. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی خانواده ایرانی. چاپ اول. تهران: نشر سمت.
- استونز، راب. (۱۳۸۸). متفکران بزرگ جامعه‌شناسی. ترجمه مهرداد میردامادی. تهران: نشر مرکز.
- آیتی، عبدالحمید. (۱۳۸۷). نهج‌البلاغه؛ مجموعه خطبه‌ها، نامه‌ها و کلمات قصار امام علی (ع). مترجم: عبدالحمید آیتی، قم: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- اردلان، محمدرضا؛ قنبری، سیروس؛ بهشتی‌راد، رقیه؛ نویدی، پرویز. (۱۳۹۴). تأثیر سرمایه اجتماعی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر تعهد سازمانی (مطالعه موردی: کارکنان دانشگاه رازی کرمانشاه). فصلنامه مطالعات اندازه‌گیری و ارزش‌یابی آموزشی، سازمان سنجش آموزش کشور، ۵(۱۰)، صص ۱۳۲-۱۰۹.
- ایمان، محمدتقی؛ جلالیان، وجیهه. (۱۳۸۹). بررسی و تبیین رابطه بین مسئولیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی در بین جوانان شهر شیراز، جامعه‌شناسی کاربردی، دانشگاه اصفهان، ۲۱(۳۷)، صص ۴۲-۱۹.
- جبارزاده کنگرلوئی، سعید؛ فاتحی، سمیه؛ متوسل، مرتضی. (۱۳۹۵). ایدئولوژی‌های اخلاقی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و عدم‌تقارن اطلاعاتی در شرکت‌ها. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۸(۳۱)، صص ۴۰-۲۳.
- جوکار، بهرام؛ حسین چاری، مسعود؛ مهرپور، آناهیتا. (۱۳۹۳). پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری اجتماعی براساس سبک‌های هویت در دانشجویان دانشگاه شیراز، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، ۴(۱)، صص ۲۲-۳.

مسئولانه اجتماعی آشنا کرد. در واقع این عملکرد عملی، همان آموزش مهارت‌های اجتماعی لازم برای حضور مطلوب در صحنه‌های اجتماعی است که باید در جوانان و نوجوانان روستایی به‌وجود آورد. بر این اساس، مراکز آموزشی و نهاد آموزش باید به خلق فرصت‌های عملی به‌منظور مواجهه‌ساختن جوان روستایی با موقعیت‌های اجتماعی و به‌وجودآوردن مهارت‌های اجتماعی لازم برای عمل به مسئولیت‌های اجتماعی تأکید کند. افزون بر این، در این بُعد باید تدریس مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان به‌گونه‌ای باشد که فرصت‌های عملی و اجتماعی مطلوب را برای مواجهه جوانان روستایی با واقعیت‌های اجتماعی به‌وجود آورد؛ البته در این خصوص دانشگاه‌ها و مدارس نیز با طراحی و اجرای مجموعه وسیعی از فعالیت‌های عملی و مشارکتی به خلق فرصت‌های عملی برای رشد مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی کمک کنند. در نهایت با تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی، جوانان روستایی از منظر پاسخ‌گویی در قبال وظایف خود، افزایش پویایی در میان افراد جامعه روستایی، بالاتر رفتن اعتمادبه‌نفس جوانان روستایی، افزایش نظارت اجتماعی، تقویت سرمایه انسانی، گسترش روحیه همکاری و تعاون در جامعه، افزایش مشارکت اجتماعی، ارتقای سرمایه اجتماعی، فراهم‌شدن امنیت روانی افراد و جامعه روستایی، روابط اجتماعی بهتری با دیگران و بیشتر شدن اعتماد اجتماعی، می‌توان گام‌هایی اساسی در راستای توسعه پایدار مناطق روستایی برداشت.

در خاتمه باید گفت که برانگیختن مسئولیت‌پذیری مدنی، وظیفه جامعه‌پذیری نهاد اجتماعی حکومت در جوانان روستایی، برای آمادگی یافتن مسئولیت‌های شهروندی و شهروندمدارانه است. همچنین مشارکت و ترغیب جوانان روستایی برای واردشدن به عرصه‌های سیاسی و اجتماعی جامعه باید از طریق ارائه

شکوری، علی. (۱۳۸۴). رفتارهای حمایتی و دلایل بروز آن‌ها. فصلنامه رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۸(۱)، صص ۱-۲۶.

صلواتی، عادل؛ رستمی نوروزآباد، مجتبی؛ رحمانی نوروزآباد، سلمان؛ باغبانیان؛ مصطفی. (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در تعاونی‌های روستایی شهرستان سنندج و کامیاران، فصلنامه تعاون و کشاورزی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۲(۳)، صص ۱۷۷-۱۵۷.

قاضی‌زاده، هورامان؛ کیان‌پور، مسعود. (۱۳۹۵). بررسی میزان بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان (مورد مطالعه: دانشگاه اصفهان). پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، دانشگاه اصفهان، ۴(۹)، صص ۷۸-۵۹.

قدمی، محسن؛ کوثر، زهرا. (۱۳۹۲). تأثیر دولت الکترونیک بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی. فصلنامه علمی و پژوهشی مطالعات مدیریت، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده مدیریت و حسابداری، سال ۲۳، ۷(۱)، صص ۱۰۴-۷۵.

کرایب، یان. (۱۳۸۹). نظریه اجتماعی مدرن: از پارسونز تا هابرماس. ترجمه عباس مخبر. تهران: نشر آگه.

محمدی، یحیی. (۱۳۸۷). تأثیر وضعیت سبک‌های رفتاری خانواده‌های بیرجندی بر اعتمادبه‌نفس فرزندان آن‌ها در دوره متوسطه در سال تحصیلی ۸۶-۸۷، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید باهنر کرمان.

نیکخواه، هدایت؛ جهانشاهی‌فرد، پریسا. (۱۳۹۴). بررسی میزان مسئولیت‌پذیری اجتماعی شهروندان بندرعباس و عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر آن. مطالعات جامعه‌شناسی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهقان، ۵(۱۳)، صص ۱۳۴-۱۰۹.

همیلتون، ملکوم. (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی دین، ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر ثالث.

یزدان‌پناه، لیلا؛ حکمت، فاطمه. (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان (مطالعه دانشجویان دانشگاه شهیدباهنر کرمان)، مجله مطالعات اجتماعی ایران، انجمن جامعه‌شناسی ایران، ۲(۸)، صص ۱۵۰-۱۲۷.

Apaydin, C. and Ercan, B. (2012). A structural equation model analysis of Turkish school managers views on social responsibility, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2 (4), 55990-5598.

جوهری، حسن (۱۳۹۱). بررسی اثرات سرمایه اجتماعی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی، پژوهش‌نامه اجتماعی، سال ۱، شماره ۶، صص ۴۸-۵۶.

چلبی، مسعود. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی نظم. تهران: نشر نی.

حقیقتیان، منصور. (۱۳۹۲). عوامل اجتماعی مؤثر بر انزوای اجتماعی جوانان روستایی (مطالعه موردی: شهر اصفهان). فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی ایران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۵(۴)، صص ۹۷-۸۷.

خواججه نوری، بیژن؛ مساوات، سید ابراهیم؛ ریاحی، زهرا. (۱۳۹۵). رابطه سبک زندگی و مسئولیت‌پذیری فردی و اجتماعی (مطالعه موردی: نوجوانان دبیرستانی شیراز). جامعه پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۴(۵)، صص ۶۴-۴۵.

ذکایی، محمد حسین. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی جوانان ایرانی، چاپ اول: نشر آگه.

روشه، گی. (۱۳۷۶). جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز. ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، تهران: تبیان.

زندگی، خلیل؛ موسوی جد، سید محمد؛ سیف‌پناهی، حامد؛ راستاد، آرمان. (۱۳۹۵). رابطه رهبری اخلاقی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی (مطالعه موردی: کارکنان سایت اداری سنندج). جامعه‌شناسی کاربردی، دانشگاه اصفهان، ۴(۶۰)، صص ۲۲۲-۲۱۳.

سیحان‌نژاد، مهدی. (۱۳۷۹). مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی کنونی دوره ابتدایی ایران و طراحی برای آینده. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.

سروش، مریم. (۱۳۹۱). احساس مسئولیت فردی و اجتماعی، دیگرخواهی و اعتماد اجتماعی (مورد مطالعه: نوجوانان شیراز). فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، دانشگاه اصفهان، سال ۲۳، شماره ۴۶، صص ۲۱۱-۱۹۳.

سریع‌القلم، محمود. (۱۳۹۲). عقلانیت و توسعه‌یافتگی ایران. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

شاکری‌نیا، ایرج. (۱۳۷۶). بررسی نقش چند عامل در فرایند رشد اجتماعی کودکان (جامعه‌پذیری). تربیت، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱(۸۸)، صص ۶۳-۵۹.

- Symposium 2011, Available in (17/12/2011). www.global-economic-symposium.org/solutions/the-global-society/ethics-and-trust-in-society-and-business.
- Li W., Wright P. M., Rukavina P. B. and Pickering M. (2010). "Measuring students' perceptions of personal and social responsibility and the relationship to Intrinsic motivation in urban physical education", *Journal of Teaching in Physical Education*, 2(7), 167-178.
- Lindgreen, A., Swan, V. & Campbell, T.T. (2014). corporate social responsibility practices in developing and transitional countries: Botswana and Malawi. *Journal of Business Ethics*. 90(3), 429-440.
- Lyons, R (2008), (2008) "Components of CEO transformational leadership and corporate social responsibility". *Journal of Management Studies*; 4(3) 703-1725.
- Mergler, A. S. (2008). "Relationships between personal responsibility, emotional intelligence and self-esteem in adolescents and young adults", *The Australia Educational and Developmental Psychologist*, 24(1), 5-18.
- Meysnes, S (2003), two faces of responsibility, philosophical topics, *Journal of social development*, 2 (5), 6-12.
- Miller, E., & Buys, LL. (2009). The impact of social capital on residential water-affecting behaviors in a drought-prone. Australian community, *Society and Natural Resources*. p244-257.
- Munch, E. (1988). The role of empowerment in social responsibility, *Journal of Organizational Knowledge Management*, 2 (5), 12- 25.
- Rampersad, R. & Reddy, K. (2015). corporate responsibility for socio-economic transformation: A focus on broad-based black economic empowerment and its implementation in South Africa. *African Journal of Business Management*. 5(20), 8224-8234.
- Weber, M. (1922). *Economy and Society*, university of California Press, California.
- Wegner, E. & Finn, A. (2015). The policies for reducing income inequality and poverty in South Africa. A Southern Africa Labour and Development Research Unit working paper, Number 64. Cape Town: SALDRU, University of Cape Town.
- Zimmerman B. J. and Kitsantas A. (2006). "Homework practices and academic achievement: the Mediating role of self-efficacy and perceived responsibility beliefs", *Contemporary Educational Psychology*, 1(30), 397-417.
- Arora, B. and Puranik. (2006). "A review of corporate social responsibility in India", *Development*, 47 (3), 93-100.
- Basu, K (2012) "Identity, trust and altruism, sociological clues to economic development", Available (17/12/2011) in <http://economics.cornell.edu/cae/06.05.pdf>
- Belal, A.T. (2008). "A Study of corporate social disclosures in Bangladesh", *Management Auditing Journal*, 16 (5), 274-288.
- Bobo, L. (1991): Social responsibility, individualism and redistributive policies, *Sociological Forum*, 6 (1), 71-92.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Burt, E. & Bogh, R. (2005). Introduction: leadership and corporate social responsibility". *The International Journal of Business in Society*; 9 (1), 1-7.
- Chappel, M. and Moon, J. (2008). "Corporate social responsibility(CSR) in Asia: A Seven country study of CSR", *Business and Society*, 44(4), 415-441.
- Escarti A., Gutierrz M., Pascual C. and Marin D. (2013). "Application of hellison's teaching personal and social responsibility modar in physical education to improve self- efficacy for adolescents at risk of dropping-out of school" the *Spanish Journal of Psychology*, 1(3), 667-676.
- Ford, M. (1985). "Social cognition and social competence in Adolescence", *Development Psychology*, 1(8), 323- 340.
- Hediger, H (2012). welfare and capital-theoretic foundations of corporate social responsibility and corporate sustainability, the *Journal of Socio-Economics* 3(9), 518-526.
- Helly, D. (2005). "Voluntary and social participation by people of immigrant origin: overview of Canadian research", Second national metropolis conference, Immigrant and civic participation: contemporary policy and research issues, Montreal, November.
- Inoie, Y .& Lee, S (2014). Effects of different dimensions of corporate social responsibility on corporate fancial performance in toursn- related industries, *Tourism Management*, 3 (2), 790- 804.
- Kelley, M. A., Connor, A., Kun, K. E., & Salmon, M. E. (2008)., Social responsibility: conceptualization and embodiment in a school of nursing. *International Journal of Nursing Education Scholarship*, 5(1), Article 28.
- Krieger-Boden Ch. (2013). "Ethics, trust and altruism in society, polotics and busivess", *Global Economics*

بررسی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان روستایی (موردشناسی: نواحی روستایی شهرستان اردبیل)